

הולכים אפילו אחר מנהג גרוע בעיני מסים (חתם סופר)

משפט ושלו

פתחא דסוגיא

ולפי שהדין עמוק מי ימצאנו צריך לעשות פשרה, לפי שצריך לברוח מהדין, ואנו מבקשים רחמים מהשם יתברך ולא דין, וזהו ואלה המשפטים פשרה ודין. כי המשפט הוא רחמים מעורב בדין כאומרו תאחו ירך במשפט, ולכן דוד קודם החטא אמר אני בצדק אחזה פניך בכח הדין, ואחר שחטא אמר ואל תבא במשפט את עבדך. שאפילו ברחמים לא היה יכול לעמוד, ולכן אין לרדוף אחר הדין, ולכן אמרו הישר והטוב זו פשרה, וזהו אמת ומשפט שלום שפטו בשעריכם, ולא תלכו אחר הדין. ולכן הסנהדרין צריכה לישב בלשכת הגזית, לפי שירושלם צדק ילין בה והיו מלינין בה הדין ומחמיצין אותו ועת מרצחים. ועכשיו אפילו דיני נפשות דנין בה בעת וברגע אחד, ואפילו שהיא מיוסדת בדין. ואמר ואני אהיה לה חומת אש סביב מצד הדין, ולכבוד אהיה בתוכה מכח הרחמים והפשרה. ולכן סמך פרשת דינין לפרשת מזבח, לומר לך שתשים סנהדרין אצל המזבח, באופן שיהיה עליהם אימת מקדש כדכתיב וממקדשי ייראו, ואם יהיה להם יראה מצד הדין, לא ידינו אותו בלא ראות ויראו מלפניו וירדפו אחרי הפשרה (צירוף המור פרשת משפטים).

ביאורא דתלמודא

הנה שמעון הצדיק דבר בסבת המציאות שהיא על שלושה עמודים ויסודות. יסוד הראשון, הפנות התוריות. השני, דברים שבין אדם למקום. השלישי, דברים שבין אדם לחבירו (רבי מתתיהו היצהרסי). על הדין – שידון דין אמת לאמתו - ועל האמת – שיש לאדם ללכת בדרכי התשובה שהוא אמת ותורתו אמת והולך בדרכי הקדוש ברוך הוא אמת - ועל השלום - שלום הוא כולל לכל טוב שבעולם ואין תכלית לתועלתו ושלום על ישראל (רבינו יונה). על הדין היוצא באמת נעשה השלום בעולם, שאין לבעלי דינין עוד תרעומת זה על זה, נמצא ששלש אלו תלוים זה בזה, האמת בדין, והשלום באמת (הון עשיר). מצוה לבצוע – כלומר מצוה לפתוח להם שיקבלו פשרה, והכי אמרינן בגמרא מצוה למימר להו, אי דינא בעיתו אי פשרה בעיתו (רבינו יהונן על הדין ט). שנאמר אמת ומשפט שלום – משפט אמת או משפט שלום, וזהו הפשרה שמתווך השלום בין בעלי הדין אבל לא תטו המשפט שאין זה לא אמת ולא שלום (מצודת דוד). שפטו בשעריכם – שם מקום המשפט כמו שנאמר אל זקני העיר השערה (מצודת ציון). ושלשתן דבר אחד, נעשה הדין, נעשה האמת, נעשה השלום, ושלשתן בפסוק אחד, אמת ומשפט שלום שפטו בשעריכם (מגן אבות). ויהי דוד עושה משפט וצדקה – כתרגומו דין דקשוט וזכו, כלומר היה שופט במשפטי הריב אשר בין איש לאיש, גם היה עושה עמם צדקה כמו שהיו צריכין אליו (רד"ק). כל העם הזה על מקומו יבא בשלום – אחר שיתברר הדין בכל כך בתי דינין, ידע כל בעל דין שפסק הדין היה אמת ולא יוסיף לריב, כאמרם ז"ל דאזיל מבי דיין דינא שקיל גלימיה, ליזיל ולזמר בארחא (ספורנו).

ליקוטא דתלמודא

שנו חכמינו (אבות פ"א מ"ח) גבי משפט ושלו:

רבן שמעון בן גמליאל אומר על שלשה דברים העולם עומד על הדין ועל האמת ועל השלום, שנאמר אמת ומשפט שלום שפטו בשעריכם

וכן דרשו רבותינו (סנהדרין ו): גבי המשפט שיש בו שלום:

רבי יהושע בן קרחה אומר מצוה לבצוע, שנאמר אמת ומשפט שלום שפטו בשעריכם. והלא במקום שיש משפט אין שלום, ובמקום שיש שלום אין משפט. אלא איזהו משפט שיש בו שלום הוא אומר זה ביצוע. וכן בדוד הוא אומר ויהי דוד עושה משפט וצדקה, והלא כל מקום שיש משפט אין צדקה, וצדקה אין משפט, אלא איזהו משפט שיש בו צדקה הוא אומר זה ביצוע.

עוד דרשו חכמינו (מכילתא דרשב"י פ"ח) גבי משפט ושלו:

כל העם הזה על מקומו יבא בשלום, אהרן נדב ואביהוא וכל זקני ישראל על מקומו יבוא בשלום. ר' סימאי אומר הדין את הדין לאמתו נראה כמטיל קנאה בין הבריות, ואינו אלא נותן שלום ביניהן, שנאמר אלה הדברים אשר תעשו וגו', אמת ומשפט שלום שפטו בשעריכם. אין לי אלא נוטל ממון שיש לו שלום. מנין שאף המתחייב ממון שגם הוא סופו שלום שנאמר וגם כל העם הזה על מקומו יבא בשלום. אין לי אלא לבעלי דינין ומנין אף לכל ישראל, תלמוד לומר ידין עמך בצדק וענייך במשפט, מה כתיב אחריו ישאו הרים שלום לעם.

אור תורה

אלה הדברים אשר תעשו
בפרו אמת איש את רעהו
אמת ומשפט שלום שפטו
בשעריכם. (ויקרא ח טו)

ויקלך דוד על כל ישראל ויהי
דוד עושה משפט וצדקה לכל
עמו. (שמואל ב ח טו)

האידינא אליבא דשמעתא

מנהג המקום בענייני מיסים עבור השלום

כתב בתרומת הדשן (סימן שמ"ב) גבי דבר המוטל על רבים דעדיפא להעמיד הדין על פי מנהג המקום, כיון שהוא ימנע המחלוקת, וז"ל הנצרך לענייננו: 'בענייני מיסים, וכל דבר שרבים מצורפים יחד צריכים למיזל בתר מנהגא דידהו, וכפי הסדר שעושים לעצמן לפי צרכיהם לפי עניינם, דאי מצרכתא להו למיזל בתר דין תורה בכל דבר, לעולם תהא מריבה ביניהם, משום הכי מעיקרא מחלו אהדדי לוותר על דין תורה וגמרי ומקני למיזל בתר סדר מנהג דידהו'. ע"כ. וכן כתב בחתם סופר (ה"מ סימן נ"ט) שהולכים אחר המנהג אפילו הוא מנהג גרוע, וז"ל הנצרך לענייננו: 'מבואר שאי אפשר לעמוד בדברים כאלו על דין תורה והולכים אפילו אחר מנהג גרוע בענייני מיסים, ויש לזה שורש בתרומת הדשן, כל זה נראה לפי עניות דעתי ראוי לפי הענין והזמן אם לא נודע מנהג מתנגד כי אז הולכים אחריו'. ע"כ. וכן הכריע ברמ"א (ה"מ סימן קס"ג ס"ג).

הלכות משפט השלום

כתב הלבוש (ה"מ סימן י"ב) שאין לדון שוב לאחר שיצא פסק דין מפני השלום, וז"ל: 'אין לדיין להזקק לשום דין שנעשה פסק עליו כבה, שאין שלום יוצא ממנו, אף על פי שנותן אחד אמתלא לדבריו שכפוהו לדון וכהאי גוונא אין להזקק לו, דבי דינא בתר בי דינא לא דייקי, שאם כן אין לדבר סוף'. ע"כ. וכן אין לדיין למשוך ידו מן הדין אף שאינו יכול לברר הדין כראוי, כדי שימנע ריב בעלי הדינים, וכמו שכתב הרא"ש (ש"ת הרא"ש כלל ק"ז סימן ו), וז"ל: 'כיון שבא הדין לפני הדיין והוא אינו יכול לברר הדבר, אינו רשאי למשוך ידו מן הדין ויריבו הבעלי דינין זה עם זה. וכתוב אמת ומשפט שלום, כי על ידי המשפט יש שלום בעולם, ולכן נתנו כח לדיין לשפוט ולעשות מה שירצה אף בלא טעם וראיה, כדי לתת שלום בעולם'.

בחירת ועד לקבוע תשלומי מס

יש לקבוע ועד שיטיל חובות הציבור ויחלקו ביניהם כראות עיניו מפני השלום, ואף שאינו קרוב לדין תורה, וכמו שכתב הב"ח (ש"ת הב"ח סימן קנ"ג) וז"ל הנצרך לענייננו: 'על דבר החיילים שעברו עליכם והוצאתם עליהם יותר משלשים

עומקא דסוגיא

א. גבי הא דאין מעמידין עתה על דין תורה עיין בב"ח (ה"מ סימן י"ז) שכתב שאף שאמרו שאין שומעין הטענות עד שילביש את חברו, ובעל כרחך צריך שילבישהו כמותו, מיהו בזמן הזה אין לנו כח להעמיד משפטי הדת על תלם, כי יד העשירים תקפה עלינו, ודי שיאמר לעני אל תירא מפני העשיר, וכן אנו נוהגין. ועיין עוד במה שאמרו ז"ל (שבועות ל) שמצוה

זהובים זולת שאר דברים, וכתבת שיש בקהל שמנה בתים של יהודים, ובקצתם היו חיילים ובקצתם לא היה איש, גם יש בעלי בתים שאין להם בתים אלא דרים בשכירות וטוענים שאין חייבים ליתן כלום, ושאלתכם עם מי הדין, גם אם נתחייבו כולם ליתן הוצאה, איך יהיה הגביה על פי הסכום, או על פי הגלגולת, הן אמת שכבר גזרינן ואמרנו בכל הקהילות הסרים למשמעתינו, שיבררו להם ג' אנשים הגונים, שיראו ויבינו לפי הענין היאך יגבו הוצאות זו, ועל פיהם יקום כל דבר, אף על פי שלא יהיו מכוונים דבריהם לדין גמור, וזה יקרא משפט שלום'.

החייב לעשות פשרה עבור השלום

אף שאמרו שמצוה לבצוע, ושכל המרבה בפשרה הרי זה משובח, מכל מקום לא דנוהו כחוב גמור, ואף על פי כן כתב במשיב דבר (ה"ג סימן י) דהיכי דאין הדין יכול להביא שלום, כופין על הפשרה, וז"ל: 'אפילו היה יוצא הפסק על פי דין תורה קשה להכריע הרבים המתחייבים על פי דין תורה, ושלא ישאר מחלוקת על מקומה כשהיה לפני הדין תורה, והכתוב צווח אמת ומשפט ושלוש שפטו בשעריכם, וכדאיתא בירושלמי על הא דתנן באבות על שלשה דברים העולם קיים על הדין ועל האמת ועל השלום. נעשה דין נעשה אמת. נעשה אמת נעשה שלום. אבל אם הדין אינו יכול להביא לידי שלום. ההכרח לעשותו פשרה, ועל כיוצא בזה תניא בסנהדרין צדק צדק תרדוף אחד לדין ואחד לפשרה'.

האם מותר לדיין לומר איני יודע מפני השלום

כתב בפתחי תשובה (סימן י"ב סק"א) דאם רואה ששני הדיינים מקלקלים הדין, ואם כן אף אם יאמר דעתו באופן אחר והיו שניהם רבים עליו ויצא משפט מעוקל, מוטב לומר איני יודע, כדי שיוסיפו הדיינים, ואולי יצא הדין בצדק לאורה והוא בכלל ההיתר לשנות מפני דרכי שלום. וכן כתב בשבות יעקב (ח"א סימן קל"ח), וז"ל: 'ודאי דשפיר דמי למעבד הכי, כיון לשם שמים להוציא הדין לאמתו על ידי שיוסיפו דיינים, אף על גב דשקורי קא משקרת, כי ידעת הדין, מכל מקום הא קיימא לן מותר לשנות בדבר השלום, ודינא שלמא הוא, כדכתיב אמת ומשפט שלום שפטו בשעריכם'.

אם הדין אינו יכול להביא לידי שלום ההכרח לעשותו פשרה (משיב דבר)

מראי מקומות

- א. אבות פ"א מ"ח
- ב. סנהדרין ו:
- ג. מכילתא דרשב"י פ"ח
- ד. תרומת הדשן סימן שמ"ב
- ה. ש"ת חתם סופר ח"מ סימן נ"ט
- ו. רמ"א ח"מ סימן קס"ג ס"ג
- ז. לבוש ח"מ סימן י"ב
- ח. ש"ת הרא"ש כלל ק"ז סימן ו
- ט. ש"ת הב"ח הישנות סימן קנ"ג
- י. משיב דבר ח"ג סימן י
- יא. פתחי תשובה סימן י"ב סק"א
- יב. שבות יעקב ח"א סימן קל"ח
- יג. ב"ח ח"מ סימן י"ז
- יד. שבועות ל.
- טו. רמב"ם הלכות סנהדרין פכ"א ה"ה